

اسلام‌پژوهش‌های روان‌شناختی

سال نهم، شماره اول، پیاپی ۱۹، بهار و تابستان ۱۴۰۲ (ص ۱۲۱-۱۴۴)

نقش میانجی مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده

The mediating role of the Spousal boundaries Relations between cyber space and Family efficiency

فاطمه شیرچی / دانشجوی دکتری قرآن و روان‌شناسی، مؤسسه آموزش عالی علوم انسانی جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.
فاطمه محسن‌زاده / کارشناس ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، ایران.

Fatemeh Shirchi / PHD student of Quran and Psychology, Department Psychologie university Bent alhoda. Qom. iran. r.shirchi206@gmail.com

Fatemeh Mohsenzadeh / Master's degree in family counseling, Islamic Azad University of Qom, Iran.

Abstract

The aim of this study was to study The mediating role of the Spousal borer relation between cyber space and Family efficiency. The research method was descriptive-correlational one. The population was married couples in Qom in 1400 years . 120 were selected as sample through random sampling. To collect the data, Safurayi (1388) Family Efficiency Questioner based on Islamic view, Taghian and Safurayi (1399) cyber space and Houshyari (1399) Spousal Boundaries Questioner were used. The results were analyzed using correlation coefficient, Linear regression analysis and Path Analysis statistical methods. The findings showed that: there was a significant negative relationship between cyber space and Family efficiency. there was a significant positive relationship between Spousal Boundaries and

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش میانجی مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده با روش توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش متأهلین شهر قم در سال ۱۴۰۰ بود که از میان آن‌ها ۱۲۰ نفر با روش نمونه‌گیری در دسترس تعیین گردید. برای انجام پژوهش از پرسشنامه‌های سنجش کارآمدی خانواده صفورائی (S.FEQI) (۱۳۹۹)، پرسشنامه فضای مجازی تقیان و صفورائی (۱۳۹۹) و مرزهای زوجینی هوشیاری (H.SBQ) (۱۳۹۹) استفاده شده است. داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون خطی و سایر شاخص‌های آماری توصیفی تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان داد بین کیفیت استفاده از فضای مجازی با کارآمدی خانواده همبستگی منفی و معنی‌داری

Family efficiency. there was a significant negative relationship between cyber space and Spousal Boundaries. the Spousal Communication Boundaries as a whole play a mediating role in the relationship between cyber space and Family efficiency.

Keywords: Family efficiency , cyber space, Spousal Communication Boundaries.

وجود دارد. بین مرزهای زوجینی و کارآمدی خانواده همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و مرزهای زوجینی همبستگی منفی معنی‌داری وجود دارد. مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده به صورت کامل نقش میانجی دارد. **کلیدواژه‌ها:** فضای مجازی، کارآمدی خانواده، مرزهای ارتباطی زوجینی.

مقدمه

خانواده نهادی مقدس و بی‌بدیل است که حیات و سعادت جامعه بشری به آن وابسته است. بی‌شک سلامت جامعه وابسته به سلامت خانواده است و سلامت روانی و جسمانی افراد جامعه تأمین نمی‌شود مگر آن که خانواده‌هایی متعالی، سالم، بالنده، متعادل و صالح داشته باشیم (به پژوه، ۱۳۹۰). دستیابی به این هدف مستلزم کارآمدی خانواده است. کارآمدی به معنای موفقیت در اهداف و کارکردها بر اساس امکانات و محدودیت‌ها معنا شده است (فصاحت، ۱۳۹۱). کارکرد خانواده به زمینه‌هایی مانند توانایی خانواده در هماهنگی با تغییرات، حل تضادها و تعارض‌ها، هم‌بستگی بین اعضا و موفقیت در اعمال الگوهای انضباطی، رعایت حد و مرز بین افراد، اجرای مقررات و اصول حاکم بر این نهاد با هدف حفاظت از کل نظام خانواده اشاره دارد (بخشی‌پور، اسدی، کیانی، شیرعلی‌پور، احمددوست، ۱۳۹۱، ص ۱۲). همچنین کارآمدی خانواده عبارت از وضعیتی است که در آن خانواده با پایبندی اعضای آن به اعتقادات دینی و رعایت حقوق و اخلاق اسلامی، زمینه کشف و پرورش قابلیت‌ها و توانایی‌های آنان را در ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری فراهم کند (صفورائی‌پاریزی، ۱۳۸۸، ص ۱۰). کارآمدی خانواده، یکی از محورهای ارزیابی سلامت و کارآمدی افراد و جوامع مختلف است که نقش مهمی در تضمین پویایی و کارآمدی فرد و جامعه ایفا می‌کند. خانواده سالم بستر رشد و نمو شخصیت و مهم‌ترین عامل کاهش آسیب‌های اجتماعی و ارتقای امنیت هر جامعه است (گیدنز و بردسال^۱، ۲۰۰۳، ترجمه چاوشیان، ۱۴۰۱)، به طوری که بهنجاری یا نابهنجاری در هر جامعه‌ای در گرو شرایط عمومی خانواده است و

1. Giddens & Birdsall.

هیچ یک از آسیب‌های اجتماعی فارغ از تأثیر خانواده پدید نمی‌آید (حمیدی، ۱۳۸۳). در سال‌های اخیر، نظام خانواده به علت تحولات فرهنگی، اجتماعی، صنعتی، علمی و ارزشی با مشکلات و چالش‌های متعددی روبه‌رو شده است. تزلزل بسیاری از سنت‌ها، اخلاقیات، آداب و باورهایی که عامل تقویت، استحکام و تعادل خانواده بوده، به صورت جدی، کارآمدی خانواده را تهدید کرده است. این عوامل گسترده را می‌توان در گستره‌ای از مسائل روانی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جسمانی و معنوی جای داد و هر کدام می‌توانند به نوعی کارآمدی خانواده را تقویت یا تضعیف نمایند (بختیاری، ۱۳۹۹).

یکی از عوامل مؤثر بر کارآمدی خانواده، استفاده از فضای مجازی در محیط خانواده است. جامعه ما نیز امروزه شاهد حضور گسترده رسانه‌های نوین ارتباطی در محیط خانواده می‌باشد. بر اساس آخرین اطلاعات ثبت شده در پرتال سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی، ضریب نفوذ اینترنت در سه ماهه پایانی سال ۱۴۰۱، به ۱۳۴ درصد رسید است (ایرنا، ۱۴۰۲/۱/۸). این در حالی است که ضریب نفوذ اینترنت در سال ۱۳۹۲، ۵۴/۱۹ درصد بوده است (سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی، ۱۳۹۷). مقایسه آمار فوق بیانگر شتاب گسترش اینترنت در جامعه است. همچنین بر اساس اطلاعات همین منبع، تعداد مشترکین تلفن همراه در پاییز ۱۴۰۱ از ۱۴۵ میلیون و ۶۶۷ نفر فراتر رفته و بدین ترتیب ضریب نفوذ موبایل نیز از ۱۷۲ درصد عبور کرده است (ایرنا، ۱۴۰۲/۱/۸).

چنین حضور رسانه‌ای رو به رشدی زمینه‌ساز پژوهش‌های متعددی در خصوص تأثیر کیفیت استفاده از فضای مجازی بر تعاملات و جنبه‌های مختلف زندگی خانوادگی از جمله سبک زندگی، کیفیت رابطه زناشویی، رضایت از رابطه مورد پژوهش شده است. نتایج پژوهش‌های فوق نیز عمدتاً حول دو محور بوده است. دسته اول پژوهش‌هایی است که به تأثیر پیامدهای منفی فضای مجازی بر تعاملات افراد خانواده اشاره دارد. یکی از اولین کارهای تحقیقی که در زمینه تأثیر اینترنت بر تعاملات خانوادگی انجام شده تحقیق کرات و همکاران^۱ (۲۰۰۲) است، با عنوان پارادوکس اینترنت، تکنولوژی اجتماعی که مشارکت اجتماعی و سلامت روان را کاهش می‌دهد. در این مطالعه طولی تعداد ۱۶۹ نفر از ۷۳ خانواده برای مدت یک سال در اولین سال استفاده از اینترنت تا دومین سال آن مورد مطالعه قرار گرفتند و زمان استفاده آنها از اینترنت و مصرف رسانه‌ای آنها از دو وجه استفاده از اطلاعات و سرگرمی‌ها و نامه‌نگاری اینترنتی ثبت گردید. همچنین مشارکت اجتماعی دور بردتر مورد

1. Kraut & others.

پرسش قرار گرفتند. احساس اضطراب، تنهایی و افسردگی نیز مؤلفه‌های سنجش سلامت روان به حساب آمده‌اند. در سال دوم پس از طی ۱۲ ماه افراد نمونه، بار دیگر مورد پرسش قرار گرفته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان‌دهنده آن است که استفاده از اینترنت در طول زمان با کاهش تعامل مشارکت جویانه با اعضای خانواده همراه بوده و گاه به عنوان ابزاری برای فرار از تعامل با آنان به کار رفته است. همچنین با افزایش استفاده از این ابزار گروه‌های اجتماعی که فرد بدان‌ها وابسته است کوچک‌تر شده و از سوی دیگر احساس تنهایی و افسردگی در فرد افزایش می‌یابد.

کاهش تعامل با همسر به واسطه پرداختن به فعالیت‌های آنلاین همچنین می‌تواند با احساسات منفی همسر همراه شده و تضادهای فی‌مابین آنها را گسترش دهد. کوین و همکاران^۱ (۲۰۱۲، ص ۳۹۱) با تمرکز روی ۱۳۳ زوج درگیر در بازی‌های اینترنتی آنلاین دریافتند میزان مصرف اینترنتی مذکور با تعارض بر سر زمان اتلاف شده و در پی آن با افزایش پرخاشگری‌های جسمی و ارتباطی میان زوجین همراه است. در تحقیق موریسون و کراگان^۲ (۲۰۰۱، ص ۱۵۶) زنانی که همسرانشان کاربر فعال اینترنت بودند، خود را «بیوه کامپیوتری» خوانده بودند، بدین معنا که مشغول بودن دائمی همسر به فعالیت‌های اینترنتی ماهیت حضور وی به عنوان همسر را تحت الشعاع قرار داده است. نتایج کرگورف و همکاران^۳ (۲۰۱۱) با عنوان پیامدهای ارتباطی استفاده از اینترنت در میان زوج‌های تازه ازدواج کرده نیز نشان داد که میان استفاده افراطی از اینترنت و کلیه جنبه‌های کیفیت رابطه زناشویی، شامل رضایت از رابطه و احساسات و رفتار معطوف به شریک زندگی رابطه منفی معناداری وجود دارد.

به نظر مظفری‌نیا و قاسمی‌پور (۱۳۹۶) بین سبک زندگی متأثر از فضای مجازی و طلاق عاطفی رابطه معنادار وجود دارد. بررسی‌های ذوالفقاری و بابایی (۱۴۰۱) نشانگر این بودند که اینترنت ابزار قدرتمندی است که هم می‌تواند باعث فساد گردد و هم ابزار آموزش و تعلیم و رشد علمی، فرهنگی و اجتماعی افراد را فراهم آورد. با توجه به این که این پدیده نوظهور است، دارای تهدیداتی است به‌ویژه برای خانواد و روابط زوجین.

به‌زعم پاک‌خصال، سیف‌الهی و میرزایی (۱۳۹۸) پیامدهای منفی استفاده نادرست از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روابط زوجین عبارتند از: دگرگون شدن نظام

1. Coyne et al.

2. Morrison & Krugan.

3. Kerkhof et al.

ارزشی فرد، تغییر سطح توقعات و انتظارات همسران، دوری‌گزینی و انزوا از یکدیگر، ایجاد بی‌اعتمادی، انزوا و دوری از محیط‌های واقعی.

یافته‌های یونگ، گریفن شلی، کوپر، امارا و بوخانان^۱ (۲۰۰۰)، کارتر^۲ (۲۰۱۹)، برقی و رضایی (۲۰۱۹)، آنی بورایمو و ماکولای^۳ (۲۰۱۸)، اکتاویانا، و جانمن^۴ (۲۰۱۸) و زیمانسکی و استوارت - ریچاردسون^۵ (۲۰۱۴) نیز گویای آن است که فضای مجازی می‌تواند بر روابط زناشویی و کیفیت زندگی زوجین تأثیر بگذارد و منجر به اختلافات زناشویی، جدایی و احتمالاً طلاق شود.

دسته دیگر از پژوهش‌ها حاکی از نتایجی است که به نقش مثبت استفاده از فضای مجازی در تقویت تعاملات و کیفیت ارتباط زوجین دلالت دارد که از جمله می‌توان به پژوهش ولمن و همکاران^۶ (۲۰۰۳) و ولمن^۷ (۲۰۰۲) اشاره نمود که در تحقیقاتی جداگانه به این نتیجه رسیدند که اینترنت نه تنها فرصت‌های تماس با دوستان و خویشان را با هزینه پائینی امکان‌پذیر می‌سازد، بلکه در نتیجه آگاهی اعضای شبکه از نیازهای یکدیگر، بر تعداد ارتباطات رودرور و تلفنی افزوده شده و یگانگی جمعی نیز تقویت می‌شود. کرات و همکاران (۲۰۰۲) در تحقیق دیگری که چند سال بعد صورت دادند، در نتایج تحقیق اولیه خود بازبینی کردند. این تحقیق که روی نمونه‌های تحقیق پیشین و همچنین نمونه‌های جدید صورت گرفت نشان از آن دارد که کاربران اینترنت تعاملات خانوادگی روبه‌رشدی داشته و چرخه گروه‌های اجتماعی آنها نیز گسترش یافته است. مشابه بودن این نتایج در نمونه‌های تحقیق پیشین (با کاربری طولانی) و نمونه‌های جدید، این استدلال را از سوی محققان در پی داشت که تغییر در نتایج استفاده از اینترنت پیامد تغییر در خود فضای اینترنت بوده، فضایی که در آن هم امکان برقراری ارتباط گسترش یافته و هم گسترش اطلاعات پیوندی میان فضای مجازی و حقیقی برقرار ساخته است. همچنین دسترسی افراد بیشتری به

1. Young, Griffin-Shelley, Cooper, O'Mara & Buchanan.

2. Carter.

3. Oni-Buraimoh & Macaulay.

4. Octaviana & Juneman.

5. Szymanski & Stewart-Richardson.

6. Wellman et al.

7. Hampton & Wellman.

اینترنت، امکان تعامل مجازی میان افراد آشنا را بالا برده است (کرات^۱، ۲۰۰۲، ص ۲۳). علاوه بر این در پژوهش‌هایی استفاده از فضای مجازی به افزایش قدرت برقراری ارتباط و تعامل با همسر اشاره دارد. از جمله تحقیق هرتلن و انچتا^۲ (۲۰۱۴) روی افرادی که از اینترنت برای تعامل با همسر استفاده کرده‌اند، نشان می‌دهد بالا رفتن میزان استفاده از ابزارهای ارتباطی تکنولوژیک تأثیرات مثبتی در برقراری رابطه میان زوج‌ها داشته است. این امر از امکان در دسترس بودن زوج و احساس امنیت عاطفی ناشی از آن تأثیر می‌پذیرد.

مدیریت روابط میان زوج‌ها از طریق کسب اطلاعات کاربردی مجازی، کنترل تضادها به کمک بیان احساسات و افکار از طریق نت، کاهش اضطرابی که محصول مواجهات رودرو است، نشان داده تعهد به زوج با همگانی کردن این امر در فضای مجازی، از جمله کمک‌های فضای مجازی به مدیریت روابط زوج‌ها است. همچنین برخی زوج‌ها توانسته‌اند با بهره‌گیری از محتوای جنسی مجازی و رد و بدل کردن پیام‌های تصاویری با این مضمون به روابط جنسی خود تنوع ببخشند. این امر در کنار افزایش روابط در زوج‌های دور از هم از جمله راهکارهای ارتقای روابط در میان زوج‌های مورد بررسی به شمار رفته است (نوستدر و گرینبرگ^۳، ۲۰۱۲).

بی‌شک در کنار فوائد استفاده مناسب از فضای مجازی در تقویت تعاملات و کیفیت ارتباط زوجین و ایجاد تحولات اساسی زندگی بشر، نمی‌توان از آسیب‌های ناشی از این فناوری غافل ماند. در این راستا پژوهش آنی‌بورایمو و ماکولای (۲۰۱۸) با عنوان بررسی زبان رابطه جنسی در رسانه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر روابط همسران در نیجریه نشان داد الگوی مکالمه در رسانه‌ها نشان دهنده بالاترین نوع فساد در مکالمه و ارتباط است. ارتباط جنسی یکی از ویژگی‌های مشترک روندهای جدید در رسانه‌های اجتماعی است که اگر این انگیزه جنسی درک نشود، می‌تواند موجب ایجاد بحران بین همسران شود. در مطالعه کایا و ساکیرگلو^۴ (۲۰۲۳) عواملی چون نگرش مثبت نسبت به خیانت، تعهد پایین در روابط زوجینی، کیفیت بالاتر شرکای جایگزین، کیفیت پایین روابط زناشویی، تنهایی، رضایت پایین از روابط زناشویی، عدم اطمینان از روابط بهتر، دلبستگی اضطراب و اجتناب و قرار گرفتن در موقعیت

1. Kraut.

2. Hertlein & Ancheta.

3. Neustaedter & Greenberg.

4. Kaya & Sakiroglu.

قوی خیانت به طور قابل توجهی با خیانت آنلاین همراه بود. پژوهش شرابی، یولیک، آکسفولس و تیمرمن^۱ (۲۰۲۱) نیز نشان داد نگرش شرکت‌کنندگان نسبت به خیانت آنلاین پیش‌بینی‌کننده ملاقات شخصی با افراد از وب‌سایت بود. همچنین تأثیر نگرش به خیانت آنلاین بر احتمال دیدار با کاربر دیگری در آینده وجود دارد. طبق یافته‌های لیو، یو و زنگ^۲ (۲۰۲۰) نیز روابط پرخطر با خیانت فعالیت‌های جنسی آنلاین هم‌بستگی مثبت دارد. از نظر عباسی و القمدی^۳ (۲۰۱۷) فیس‌بوک می‌تواند رفتارهای آسیب‌رسان به روابط مانند معاشقه، به اشتراک گذاشتن جزئیات صمیمی، ایجاد صمیمیت عاطفی و درگیر شدن در امور جنسی را ارتقا بخشد. صمیمیت عاطفی در فیس‌بوک نسبت به صمیمیت جنسی بیشتر است. استفاده ناسازگار از فیس‌بوک می‌تواند منجر به عواقب منفی اجتماعی مانند انزوای اجتماعی، عدم اعتماد به نفس، عدم انسجام اجتماعی، اعتیاد به فیس‌بوک، خیانت و طلاق شود.

رابطه کیفیت استفاده از فضای مجازی با کارآمدی در تحقیقاتی بررسی شده است اما مکانیزم اثر این متغیر مستقل در متغیر وابسته مشخص نیست. به نظر می‌رسد کیفیت استفاده از فضای مجازی از طریق مرزهای زوجینی در کارآمدی اثرگذار است. اصطلاح مرز^۴ در خانواده، نخستین بار در نظریه ساختاری از سوی مینوچین^۵ مورد توجه قرار گرفت (گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۰۳، ترجمه فیروزبخت، ۱۳۹۸). مرز، حد یا حائل مفروضی است که در خدمت حفظ و پیشبرد، تمایز و یکپارچگی خانواده به‌عنوان یک کل، زیرمنظومه‌های خانواده و تک‌تک اعضای خانواده است. مرز استعاره‌ای برای مرادفات ویژه است که به‌طور منظم ما بین منظومه‌ها در جریان است. مرزهای یک زیرمنظومه، عبارت از مقرراتی است که معین می‌کند چه کسی و چگونه جزو این زیرمنظومه است و به اموری مانند روابط کلامی و غیرکلامی میان افراد و موضوعات عاطفی مربوط می‌شود. این که در یک رابطه تعاملی خاص در خانواده چه کسی حضور دارد و چه کسی بیرون از آن جای دارد، نشان‌دهنده مرزها در خانواده است (بارکر^۶، ۱۹۸۹، ترجمه دهقانی و دهقانی، ۱۳۹۷). الیزر و مینوچین^۷

1. Sharabi, Uhlich, Alexopoulos & Timmermans.

2. Liu, Yue & Zheng.

3. Abbasi, & Alghamdi.

4. Boundary.

5. Minuchin.

6. Barker.

7. Elizur.

(۱۹۹۰) معتقدند هم چنان‌که خانواده بر فرد اثر دارد، سایر سیستم‌های بیرونی خانواده از جمله خانواده گسترده و جامعه نیز بر خانواده و فرد تأثیرگذار هستند (نیکولز و شوارتز، ۲۰۰۶، ترجمه دهقانی و همکاران، ۱۴۰۱). به طوری که اگر تعاملات بیرونی خانواده نظام‌مند نبوده و خانواده دارای مرزهای بیرونی بهنجار نباشد، کارآمدی مطلوب خود را از دست خواهد داد (گلدنبرگ و گدنبرگ، ۲۰۰۳). چنانچه نتایج پژوهش شاهوران فرد (۱۳۹۴) و شاهسوار و کچویی (۱۳۹۸) نشان داد که بین مؤلفه‌های کارآمدی خانواده با مرزهای بیرونی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. بنابراین نفوذپذیری مرزهای درونی و بیرونی خانواده باید توسط زیر منظومه‌های خانوادگی با یکدیگر و با کل خانواده و با محیط بیرون اعضای آن حراست و مدیریت شود (فرحبخش و خبازی رواندی، ۱۳۹۵).

از نظر مینوچین مرزهای زوجینی به عنوان مهم‌ترین زیرمنظومه خانواده که عبارتند از خطوط فرضی حاصل از الگوهای رفتاری، قوانین و انتظاراتی که زیرمنظومه زوجینی را از سایر زیرمنظومه‌ها و بیرون خانواده متمایز کرده و کیفیت تعاملات زوجین با یکدیگر و با بیرون از زیرمنظومه خود را معین می‌کند (الیزر و مینوچین، ۱۹۹۰) باید مرزی ایجاد کند که آن را از مداخله انتظارات و نیازهای سایر سیستم‌ها حفظ کند. زن و شوهر به یکدیگر به عنوان پناهگاهی در مقابل انتظارات عدیده زندگی احتیاج دارند. آنها باید یک حیطة روانی-اجتماعی مخصوص به خود را داشته باشند، پناهگاهی که بتوانند در آن از هم حمایت عاطفی کنند (مینوچین، ۱۹۷۴، ترجمه ثنایی، ۱۴۰۱). از این رو برای حفظ سلامت و کارآمدی سیستم و اعضای آن در تعامل با بیرون باید مرزهای بیرونی خانواده روشن و منعطف باشد (گلدنبرگ و گدنبرگ، ۲۰۰۳) اما اگر مرز حول زیرمنظومه زن و شوهری خیلی خشک باشد، ممکن است که انزوای آنها سیستم خانواده را تحت فشار و استرس قرار دهد. اما اگر زن و شوهر مرزها را سست نگه دارند، ممکن است زیر گروه‌های دیگر از جمله بچه‌ها و خویشاوندان در وظایف و عملکرد زیر منظومه آنها مداخله کنند (مینوچین، ۱۹۷۴). همچنین مدیریت همسانی و توجه به تفاوت ارزش‌های خانواده و مسائل اجتماعی مانند رسانه باید نوع ارتباطات و میزان استفاده از رسانه‌ها در مرزبندی خانواده با جامعه مورد توجه قرار گیرد (انصاری، ۱۳۹۲).

با اینکه تحقیقات بسیاری در زمینه کارآمدی خانواده صورت گرفته، با توجه به نقش بنیادین و بی‌بدیل خانواده در ساختار یک جامعه کارآمد و سازنده، شناسایی عوامل دخیل

در کارآمدی خانواده ضروری به نظر می‌رسد. همچنین با توجه به اهمیت نقش میانجی مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده و فقدان پژوهش در این باره، هدف پژوهش فوق بررسی نقش میانجی مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع هم‌بستگی است. در این پژوهش، کارآمدی خانواده به‌عنوان متغیر ملاک، کیفیت استفاده از فضای مجازی متغیر پیش‌بین و مرزهای زوجین به‌عنوان متغیر میانجی است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی زوجین متأهل شهر قم در سال ۱۴۰۰ بود که با استفاده از فرمول فرمول تاباچنیک و فیدل^۱ (۲۰۰۷)، ۱۲۰ نفر به‌روش نمونه‌گیری در دسترس و جمع‌آوری داده‌ها از طریق توزیع پرسشنامه انجام شد. برای گردآوری داده‌ها از ابزارهای زیر استفاده شد:

مقیاس سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام صفورایی (SFEQ)^۲ (۱۳۸۸): پرسشنامه ۷۹ سوالی سنجش کارآمدی خانواده از دیدگاه اسلام (SFEQ) توسط صفورایی (۱۳۸۸) و برگرفته از آیات و روایات اسلامی تهیه و اعتباریابی شد. پرسشنامه دارای سه شاخص بینشی، اخلاقی و حقوقی است که هر کدام از شاخص‌های سه‌گانه دارای مؤلفه‌هایی هستند که در مجموع ده مؤلفه را تشکیل می‌دهد. این مؤلفه‌ها عبارتند از: ازدواج و رضایت جنسی، خوش‌بینی و رضامندی، نقش‌ها و مرزها، مدیریت مالی، فرزند و فرزندپروری، واقع‌بینی و اعتماد متقابل، تعهد و مسئولیت‌پذیری، کنترل رفتار، جهت‌گیری مذهبی، صمیمیت و همدلی. طبق گزارش صفورایی (۱۳۸۸)، ضریب همسانی درونی بر اساس آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۸۹۱، شاخص بینشی ۰/۸۹۲، و شاخص حقوقی ۰/۷۶۷ است. همچنین اعتبار پرسشنامه از طریق دو نیمه کردن بر اساس ضریب اسپیرمن براون ۰/۸۳۴ و بر اساس ضریب دو نیمه‌سازی گاتمن ۰/۸۳۳ به دست آمده است.

هوشیاری، تقیان و صفورایی (۱۳۹۵) با استفاده از نظریه سؤال-پاسخ پرسشنامه ۷۹ سوالی کارآمدی خانواده را مجدد هنجاریابی و در نهایت با ۶۰ سؤال ارائه کردند. برای بررسی روایی کل پرسشنامه کوتاه شده و مؤلفه‌های آن از هم‌بستگی بین نمرات حاصل از

1. Tabachnick & Fidell .

2. Safurayi Family Efficiency Questioner based on Islamic view.

کل مقیاس و مؤلفه‌ها در دو فرم اولیه و کوتاه استفاده شد. هم‌بستگی بین دو فرم برای کل مقیاس ۰/۹۹، در مورد شاخص بینشی ۰/۹۹۶، در ارتباط با شاخص حقوقی ۰/۹۳۶ و در مورد شاخص اخلاقی نیز ۰/۹۸۴ است.

برای تعیین میزان همسانی دو فرم در طبقه‌بندی آزمودنی‌ها از میانه استفاده شد. میزان توافق در نمره کل دو فرم، ۹۹/۶ درصد، برای شاخص بینشی نیز درصد توافق دو فرم ۹۹ درصد، برای شاخص حقوقی، میزان توافق مربوط به دو فرم ۸۹/۳ درصد و دو فرم در شاخص اخلاقی ۹۶/۴ درصد توافق داشته‌اند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که فرم کوتاه به اندازه فرم اولیه روایی دارد (هوشیاری، ۱۳۹۵، ص ۱۱۳). در پژوهش حاضر از نسخه ۶۰ گویه‌ای هوشیاری و همکاران استفاده شده است.

پرسشنامه فضای مجازی تقیان و صفورائی (۱۳۹۹): پرسشنامه فضای مجازی توسط تقیان و صفورائی (۱۳۹۹) به منظور سنجش رفتارهای کاربران فضای مجازی که موجب آسیب به ساختار نظام خانواده می‌شود ساخته شد. پرسشنامه مذکور شامل ۱۳ سوال است که ۱۰ سوال آن کیفیت استفاده از فضای مجازی را می‌سنجد، یک سوال برای سنجش میزان استفاده از فضای مجازی، یک سوال برای سنجش شبکه‌های مجازی مورد استفاده و یک سوال برای بررسی هدف کاربران از استفاده از فضای مجازی طراحی شده است. روایی محتوایی پرسشنامه با بررسی اساتید مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ، ۰/۷۵ به دست آمد.

پرسشنامه مرزهای ارتباطی زوجینی هوشیاری (H. SBQ) (۱۳۹۹): پرسشنامه ۶۶ سوالی مرزهای زوجینی خانواده در سال ۱۳۹۹ توسط هوشیاری بر اساس آموزه‌های اسلامی ساخته و ویژگی‌های روان‌سنجی آن بررسی شده است و شش زیرمؤلفه تعهد خاص زناشویی، مرزهای تعاملات جنسی زوجین، مرزهای تعاملات غیرجنسی زوجین، فضای روانی-فیزیکی اختصاصی، رازداری خانوادگی-زناشویی و حدود انتظارات دوسویه را اندازه‌گیری می‌کند. روایی ابزار با روش تحلیل عاملی تأیید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲ محاسبه شد. به منظور بررسی روایی سازه و برآورد پارامترهای گویه‌ها، پرسشنامه ۶۶ گویه‌ای بر روی نمونه‌ای ۵۰۸ نفری از جامعه آماری اجرا شد. نتایج تحلیل عاملی، تأییدکننده روایی سازه و مرزهای زوجینی است و کلیه شاخص‌ها نشان‌دهنده برازش مناسب مدل تحلیل عاملی

تأییدی مرزهای درونی زوجینی است. به عنوان شاهدی بر روایی سازه، میانگین نمره دو گروه از پاسخگویان با هم مقایسه شد. نتایج نشان داد به صورت معناداری میانگین نمره مرز در گروه پاسخگویان دارای اختلال خانواده کمتر از میانگین نمره در خانواده‌های عادی است و پرسشنامه به خوبی توانسته بین دو گروه خانواده‌های عادی و دارای اختلال خانوادگی تفکیک قائل شود.

یافته‌های پژوهش

نمونه مورد مطالعه شامل ۱۲۰ نفر (۷۱ زن و ۵۰ مرد) آزمودنی بود که بیشترین فراوانی (۵۳ نفر، ۲۴/۸ درصد) مربوط به گروه سنی ۳۱ تا ۳۵ سال بود. ۲۳ نفر (۱۹ درصد) پاسخگویان در بازه سنی ۳۶ تا ۴۰ سال، ۱۹ نفر (۱۵/۷ درصد) در بازه سنی ۲۶ تا ۳۰ سال، ۱۵ نفر (۱۲/۴ درصد) در بازه سنی ۴۶ تا ۵۰ سال، ۱۲ نفر (۹/۹ درصد) در بازه سنی ۲۱ تا ۲۵ سال و ۱۰ نفر (۶/۶۷ درصد) در گروه سنی ۴۱ تا ۴۵ سال بود. از نظر نوع تحصیلات ۶۶ نفر (۵۴/۵ درصد) تحصیلات دانشگاهی، ۱۷ نفر (۱۷/۰ درصد) تحصیلات حوزوی، ۳ نفر (۲/۵ درصد) تحصیلات حوزوی و دانشگاهی و ۳۵ نفر (۲۸/۹ درصد) هیچ کدام بود. از نظر سطح تحصیلات ۱۱ نفر (۹/۰۹ درصد) کمتر از دیپلم، ۲۹ نفر (۲۳/۹۷ درصد) دیپلم، ۸ نفر (۶/۶۱ درصد) سطح ۱ یا کاردانی، ۴۸ نفر (۳۹/۶۷ درصد) سطح ۲ یا کارشناسی، ۲۲ نفر (۱۸/۱۸ درصد) سطح ۳ یا کارشناسی ارشد، و ۳ نفر (۲/۴۸ درصد) سطح ۴ یا دکتری بود. میانگین سن ازدواج پاسخگویان، ۲۱ سال بود که ۴۷/۱ درصد پاسخگویان قبل از ۲۰ سالگی، ۳۲/۲ درصد نیز بین ۲۰ تا ۲۴ سالگی، ۱۳/۲ درصد در بازه سنی ۲۵ تا ۲۹ سالگی، ۷/۴ درصد پاسخگویان بعد از ۳۰ سالگی ازدواج کرده‌اند. نتایج مربوط به میانگین، انحراف معیار، کجی و کشیدگی بین متغیرهای پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: آمارهای توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیر	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی
کارآمدی خانواده	۱۴۶/۵	۲۰/۶۶	-۰/۵۸	-۰/۰۵
مرزهای زوجینی	۱۱۴/۵	۲۳/۸۷	۰/۹۸	۰/۴۶
کیفیت استفاده از فضای مجازی	۲۹/۳	۳/۷۲	-۰/۱۶۹	۰/۳۵۰

میانگین، انحراف معیار، کجی و کشیدگی متغیرهای تحقیق و زیرمقیاس های آن در جدول فوق ارائه شده است. از آنجا که میزان کجی و کشیدگی متغیرهای تحقیق بین -۲ تا +۲ است می توان گفت توزیع متغیرهای تحقیق متقارن بوده و به توزیع نرمال نزدیک است. به منظور بررسی نقش واسطه ای مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده از روش بارون و کنی (۱۹۸۶) استفاده شد که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۲: بررسی نقش واسطه ای مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و

کارآمدی خانواده

مدل	متغیر ملاک	متغیر پیش بین	ضریب تعیین	ضریب استاندارد رگرسیون	F	سطح معناداری	t	سطح معناداری
۱	کارآمدی خانواده	کیفیت استفاده از فضای مجازی	۰/۰۵۹	-۰/۲۴۲	۷/۴۰۲	۰/۰۰۷	-۲/۷۲۱	۰/۰۰۷
۲	مرزهای زوجینی	کیفیت استفاده از فضای مجازی	۰/۰۳۴	-۰/۱۸۵	۴/۱۹۵	۰/۰۴۳	-۲/۰۴۸	۰/۰۴۳
۳	کارآمدی خانواده	کیفیت استفاده از فضای مجازی	۰/۴۰۸	-۰/۱۳۱	۴۰/۶۱۲	۰/۰۰۰	-۱/۸۱۸	۰/۰۷۲
	مرزهای زوجینی		۰/۶۰۱	۸/۳۴۰			۰/۰۰۰	

نتایج جدول ۲ نشان می دهد بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده رابطه معناداری وجود دارد. بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و مرزهای زوجینی رابطه معناداری وجود دارد. با ورود اثر متغیر مرزهای زوجینی، رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده، غیرمعنادار شده است. بنابراین می توان گفت مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده نقش واسطه ای مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده با استفاده از روش بوت استراپ^۱ (با ۵۰۰۰ تکرار) اثرات مستقیم و غیرمستقیم محاسبه شد و نسبت اثر واسطه ای به کل اثرات ارائه شده است.

1. Bootstrap.

جدول ۳: میزان نقش میانجی مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و

کارآمدی خانواده

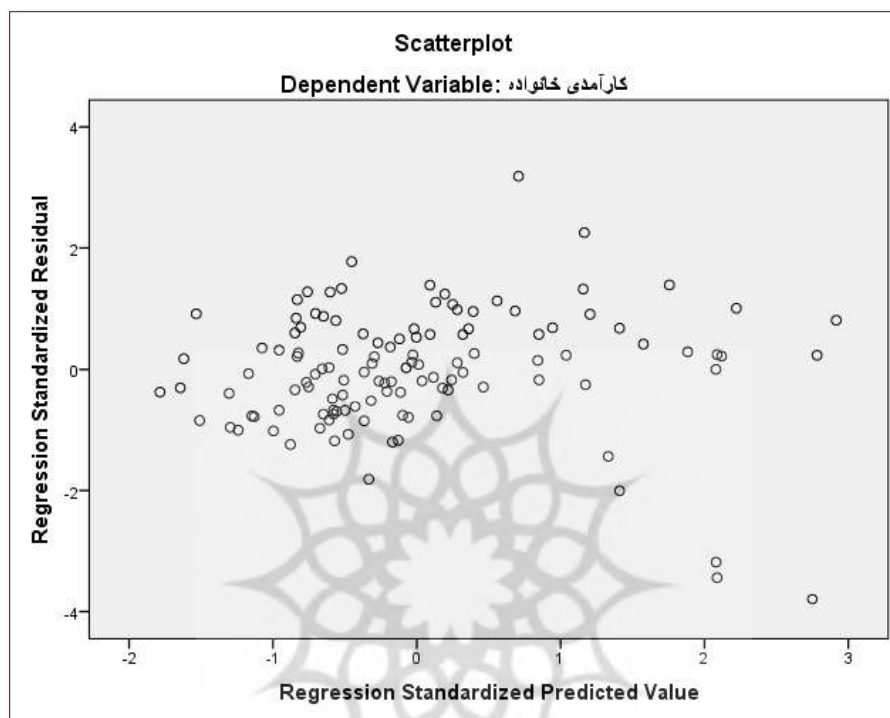
اثرات	برآورد اثر
اثر غیرمستقیم	-۰/۶۱۵۷
اثر غیرمستقیم	-۰/۶۱۵۷
اثر مستقیم	-۰/۷۲۷۴
نسبت اثر غیرمستقیم به اثر کل	۰/۴۵۸

نتیجه آزمون بوت استراپ نشان می‌دهد مرزهای زوجینی توانسته است، ۴۵/۸ درصد رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده، را به عنوان متغیر میانجی، تبیین کند. به عبارت دیگر ۴۵/۸ درصد ارتباط بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده از مسیر مرزهای زوجینی خانواده می‌گذرد. از آنجا که در روش بارون و کنی از رگرسیون خطی استفاده شده است، به منظور اطمینان از نتایج رگرسیون، پیش فرض‌های انجام این تحلیل بررسی شده است. سطح معناداری آزمون کلموگروف-اسمیرنوف^۱ نشان می‌دهد توزیع باقیمانده‌های رگرسیون نرمال است.

جدول ۴- نتیجه آزمون کلموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن توزیع باقیمانده‌های رگرسیون

آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	باقیمانده‌ها
۰/۰۷۳	۱۲۱	۰/۱۷۴	

به منظور بررسی مفروضه ثابت بودن واریانس از نمودار پراکنندگی مقادیر برآورد شده استاندارد در برابر باقیمانده‌های استاندارد استفاده شده است.

نمودار ۱: نمودار پراکنندگی مقادیر برآورد شده استاندارد در برابر باقیمانده های استاندارد

از آنجا که نمودار دارای روند خاصی نیست می توان گفت دومین پیش فرض انجام رگرسیون (ثابت بودن واریانس) نیز برقرار است و می توان به نتایج تحلیل ها اعتماد کرد.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش میانجی مرزهای زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده بود. نتایج حاصل از ضریب هم بستگی پیرسون نشان داد بین کیفیت استفاده از فضای مجازی با کارآمدی خانواده هم بستگی منفی و معناداری وجود دارد. هم بستگی کیفیت استفاده از فضای مجازی و هر سه زیرمقیاس کارآمدی خانواده نیز منفی و معنادار است؛ بنابراین فرضیه اول پژوهش مبنی بر وجود رابطه میان استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده تأیید شد. نتیجه فوق با یافته های یونگ، گریفن شلی،

کوپر، امارا و بوخانان (۲۰۰۰)، موریسون و کراگان (۲۰۰۱، ص ۱۵۶)، کرات و همکاران (۲۰۰۲)، کرگورف و همکاران (۲۰۱۱)، ویسوکا و چایلدرز (۲۰۱۱)، کوین و همکاران (۲۰۱۲)، زیمانسکی و استوارت - ریچاردسون (۲۰۱۴)، عباسی و القمدی (۲۰۱۷)، برقی و رضایی (۲۰۱۹)، آنی بورایمو و ماکولای (۲۰۱۸)، اکتاویانا، و جانمن (۲۰۱۸) کارتر (۲۰۱۹)، لیو، یو و زنگ (۲۰۲۰)، شرابی، یولیک، آلکسولس و تیمرمن (۲۰۲۱)، کایا و ساکیرگلو (۲۰۲۳)، گلچین، سخایی و افشانی (۱۳۹۱)، مظفری نیا و قاسمی پور (۱۳۹۶)، ذولفقاری و بابایی (۱۴۰۱) و پاک خصال، سیف‌الهی و میرزایی (۱۳۹۸)، هم سو و با پژوهش کرات و همکاران (۲۰۰۲)، ولمن و همکاران (۲۰۰۳)، همپتون و ولمن (۲۰۰۲)، نوستدر و گرینبرگ (۲۰۱۲) و هرتلن و انچتا (۲۰۱۴) ناهم سو است. با توجه به اینکه در پژوهش فوق مقصود تأثیر استفاده نامناسب از فضای مجازی است از این رو قاعدتاً نتیجه پژوهش فوق با پژوهش‌هایی که به بررسی آثار مثبت استفاده از فضای مجازی پرداخته است، منافات دارد. در تبیین نتایج پژوهش فوق می‌توان گفت صرف حضور افراد و استفاده آنان از فناوری‌های مرتبط با شبکه‌های مجازی نمی‌تواند به ناکارآمدی و پیدایش گسست در نهاد خانواده منجر شود؛ بلکه شناخت، رعایت و کنترل جوانب ابعاد حاکم بر این پدیده از جمله بهبود مرزهای خانوادگی، باعث افزایش کارآمدی می‌شود و افراد می‌توانند با حضور در این فضا حمایت‌های نسبی در جهت افزایش قدرت برقراری تعامل و ارتباط با همسر را به دست آورند که از جمله کمک‌های فضای مجازی به مدیریت روابط زوج‌ها است. با این حال در کنار فرصت‌هایی که مصرف فضای مجازی برای آگاهی‌بخشی و گسترش تعامل در میان اعضای این گروه کوچک فراهم نموده، استفاده نامناسب از ابزار رسانه با با درها و گستره بی‌کرانی که پیش روی مخاطبانش گشوده و سهمی که در زندگی روزانه آنان به خود اختصاص داده، از آن‌چه که به عنوان معیارهای سلامت و کارآمدی این خرده‌نظام پذیرفته شده، در معرض دگرگونی قرار گرفته است. بسیاری از همسران در مواجهه با این مهمان ناخوانده درگیر چالش‌های درونی و گاه مشکلاتی عینی شده‌اند که گاه تا حد فروپاشی نظام کوچک همسری پیش رفته است. کارآمدی خانواده نیازمند توجه جدی، همکاری، همیاری و تعامل سازنده افراد خانواده به‌ویژه همسران می‌باشد. چنانچه در آموزه‌های اسلامی هر یک از زوجین در قبال حفاظت و مصونیت خانواده از خطرات احتمالی مسئول هستند (سوره تحریم، آیه ۶) و علاوه بر حفظ خود در انجام وظایف شخصی و خانوادگی، از هر امری که سلامت روان و کارکردهای خانواده را با

چالش مواجهه سازد مسئولیت دارند (کلینی، ۱۴۰۷).^۱ بنابراین چنانچه هر یک زن و شوهر نتوانند رفتار استفاده مناسب از اینترنت و فضای مجازی را به درستی مدیریت کند، مشکلات جدی‌ای را در فضای تعاملی خانواده ایجاد می‌سازد و بدین طریق کارکردهای خانواده مورد غفلت قرار گرفته و در نتیجه کارآمدی خانواده با اختلال مواجه می‌شود.

یافته دیگر پژوهش حاضر این است که بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و مرزهای زوجینی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. هم‌بستگی بین متغیر کیفیت استفاده از فضای مجازی و دو زیرمقیاس رازداری خانوادگی و حدود انتظارات دوسویه نیز منفی و معنادار است. اما هم‌بستگی معناداری بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و سایر زیرمقیاس‌های مرزهای زوجینی وجود ندارد؛ بنابراین فرضیه دوم پژوهش مبنی بر وجود رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و مرزهای زوجینی تأیید شد. این یافته با نتایج پژوهش‌های پناهی و تبریزی (۱۳۹۵)، گلچین، سخایی و افشانی (۱۳۹۱)، زیمانسکی و استوارت - ریچاردسون (۲۰۱۴) و جسی نوئل (۲۰۱۱) به نقل از پناهی و تبریزی، (۱۳۹۵) و منینگ^۲ (۲۰۰۶) هم‌سو می‌باشد. در تبیین نتایج فوق می‌توان گفت مرزهای زوجینی در اندیشه قرآنی با تأکید و گستره بیشتری نسبت به روان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته است (سالاری فر، ۱۳۸۸) و به اندازه‌ای است که شرط دستیابی به اهداف والای ازدواج و حتی شرط صلح زوجین و رجوع بعد از طلاق، پایبندی به آن دانسته شده است و مراد از آن عبارت است از آموزه‌های الزامی و غیرالزامی قرآنی که با هدف تعیین گستره و کیفیت تعاملات اعضای خانواده با یکدیگر و با بیرون از خود بیان شده است و دارای کارکرد مرزی می‌باشد. این دستورات شامل حدود و مرزهایی است که رعایت حداکثری آنها باعث بهبود روابط بین آنها و مصونیت خانواده از خطرات احتمالی می‌شود (هوشیاری، صفورائی، جزایری و تقیان، ۱۳۹۹). برخی از این مرزهای عبارتند از: وارد نشدن در دوستی‌های پنهانی با نامحرم، نشکستن انحصار جنسی زوجینی حتی با تنوع طلبی حلال، وارد نشدن در حریم جنسی دیگران با نگاه، سخن و رفتار، خارج نشدن از حریم زوجینی حتی در فکر، خودآرایی کردن همسران تنها برای همدیگر، وارد نکردن دیگران در حریم عاطفی - جنسی زوجینی حتی در فکر (هوشیاری، ۱۴۰۰).

۱. عَنْ أَبِي بصيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قُوا أَنْفُسَكُمْ وَ أَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَ الْحِجَارَةُ قُلْتُ هَذِهِ نَفْسِي أَقِيهَا فَكَيْفَ أَقِي أَهْلِي قَالَ تَأْمُرُهُمْ بِمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ بِهِ وَ تَنْهَاهُمْ عَمَّا نَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْهُ فَإِنْ أَطَاعوكُ كُنْتَ وَ قِيَّتَهُمْ وَ إِنْ عَصَوْكَ فَكُنْتَ قَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيكَ (الكافي، ج ۵، ص ۶۲).

2. Manning.

بی‌شک عضویت و فعالیت نامناسب در شبکه‌های مجازی به دلیل ویژگی‌های خاص آن تهدیداتی را برای افراد خانواده به‌ویژه زوجین به همراه دارد. هر شبکه اجتماعی، فرهنگ ارتباطی خاص خود را دارد؛ یعنی منش و گفتار مخصوص و منحصر به فردی را برای خود برگزیده است. فرد با عضویت در هر شبکه اجتماعی مجازی، درگیر نوع خاصی از فرهنگ ارتباطی می‌شود که شامل برخورد، تکیه کلام، اصطلاحات مخصوص، رفتار، تیپ شخصیت و ظاهری می‌باشد. بدون تردید میزان تأثیرپذیری فرد از این محیط، صفر مطلق نخواهد بود (محکم‌کار و حلاج، ۱۳۹۳). قطعاً نداشتن رفتار مناسب و قانون‌مند و از همه مهم‌تر اخلاق‌مند در استفاده مناسب از فضای مجازی به ارتباط میان افراد آسیب خواهد زد (بزرگواری، ۱۳۸۸)؛ زیرا در این فضا، افراد نمی‌توانند به شناخت درست و کافی از یکدیگر دست یابند. حتی در بسیاری از وبلاگ‌ها و رسانه‌های مجازی، مقولات خطرناکی مانند سست نشان دادن بنیان خانواده و عادی‌سازی سردی روابط زن و شوهر، طلاق، هم‌جنس‌گرایی و ... دیده می‌شود (ابراهیم‌پور و خزایی، ۱۳۹۱) و به این صورت موجب تزلزل مرزهای این خرده‌نظام، به خطر افتادن حریم خصوصی افراد، تغییرات تنظیم زندگی روزمره و روابط متقابل همسران، منزوی شدن آنها، گسیختگی بنیان خانواده و دور شدن افراد از کانون گرم خانواده و انزوای آنها در فضای حقیقی می‌شود. بنابراین در فضای زندگی مشترک که اعضای خانواده نیاز به تعامل رودررو دارند، اگر یکی از همسران نتواند رفتار استفاده از اینترنت و فضای مجازی را متناسب با موقعیت جدید تغییر دهد، می‌تواند به دلیل آسیب به مرزهای تعاملی زوجین، مشکلات جدی‌ای را در فضای تعاملی با همسر ایجاد سازد (کرگوف، ۲۰۱۱، ص ۱۴۹).

یافته دیگر پژوهش حاضر نشان داد بین مرزهای زوجینی و کارآمدی خانواده رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ بنابراین فرضیه سوم پژوهش نیز تأیید شد. این یافته با نتایج پژوهش‌های شاهوران فرد (۱۳۹۴) و شاهسوار و کچوبی (۱۳۹۸) هم‌سو می‌باشد. در تبیین نتایج فوق می‌توان گفت یکی از مهم‌ترین اهداف تشکیل خانواده رسیدن به آرامش است و بنای خانواده در صورتی مایه آرامش اعضای آن خواهد شد که حفاظت از کارآمدی آن، همچون اصل تشکیل آن مورد توجه سیستم خانواده قرار گیرد (صفورائی پاریزی، ۱۳۹۲). تمام خانواده‌ها ساختاری شامل خرده‌سیستم‌ها، مرزها، قواعد و نقش‌ها دارند و برای حفظ کارآمدی آن، تنظیم و کنترل ابعاد این ساختار لازم است. توجه به مرزهای خانواده در این میان اهمیت بسزایی دارد و بهنجار بودن مرزهای خانواده به صورت طبیعی با کارآمدی خانواده ارتباط خواهد داشت، چرا که تعاملات قانون‌مند اعضای خانواده به حفظ ساختار،

عدم ورود و دخالت سایرین، پیوستگی و مشارکت بیشتر اعضای خانواده، حفظ و تقویت تفرد اعضا و کل سیستم خانواده و قانون‌مندی اعضا در حل بحران‌های داخلی خانواده خواهد شد که در نهایت برآیند کلی آن کارآمدی بیشتر فردی و خانوادگی خواهد بود (شاهسوار و کچوبی، ۱۳۹۸، ص ۴۸).

از دیگر یافته‌های پژوهش فوق این است که مرزهای ارتباطی زوجینی در رابطه بین کیفیت استفاده از فضای مجازی و کارآمدی خانواده نقش میانجی دارد؛ بنابراین فرضیه اصلی پژوهش نیز تأیید شد. در تبیین نتایج فوق می‌توان گفت جامعه آرمانی اسلامی جامعه‌ای است که ازدواج هدفمند در آن رواج داشته باشد و گرایش به تشکیل خانواده به‌عنوان ارزش و موضوعی با اهمیت مورد توجه قرار گیرد. روشن است که بنای خانواده در صورتی مایه آرامش اعضای آن خواهد شد که حفاظت از کارآمدی آن همچون اصل تشکیل آن مورد توجه سازندگان و صاحبان سیستم خانواده قرار گیرد. در غیر این صورت خانواده به کانونی تنش‌زا و آزاردهنده تبدیل خواهد شد و اعضای آن هر لحظه آرزوی خراب شدن و یا خراب کردن آن را دارند (صفورائی، ۱۳۹۲، ص ۱). این هدف زمانی محقق خواهد شد که تأثیر عوامل مختلف روانی و معنوی زوجین بر کارآمدی خانواده تبیین و مشخص شود. مرزهای خانوادگی یکی از مهم‌ترین مسائلی است که حفاظت از ابعاد آن در میان زوجین نقش اساسی در کارآمدی خانواده دارد؛ بنابراین هر عاملی که مرزهای درونی و بیرونی خانواده را تهدید و به‌نحوی با چالش مواجه سازد باید مورد توجه جدی زوجین قرار گیرد. استفاده نامناسب از فضای مجازی یکی از عواملی است که از طریق تغییر در مرزهای زوجینی موجب ناکارآمدی خانواده شده و آن را دچار اختلال می‌کند. این فضا به دلیل ماهیت آن با درنوردیدن مرزهای سیاسی و جرافیایی و گاه مرزهای فرهنگی، بر تمام ابعاد زندگی بشر از جمله مرزهای خانواده اثر گذاشته و به‌ویژه در سال‌های اخیر آسیب جدی به این نهاد اجتماعی کوچک و درعین حال ارزشمند وارد کرده است. در واقع قدرت فضای مجازی که برای بالابردن روابط اجتماعی برون خانوادگی اثبات شده، آنجا که موضوع سنجش روابط همسران است می‌تواند به جایگزین نامطلوبی برای روابط ضروری همسران تبدیل شود (موریسون و کراگان، ۲۰۰۱، ص ۱۵۵). روابط مجازی و تماس‌های مداوم فرد با یک شخص خاص در فضای مجازی یا تماس‌های مکرر با افراد متعدد در این فضا موجب تغییراتی در زندگی روزمره فرد متأهل درگیر در رابطه چون بی‌تفاوتی به وظایف روزانه زندگی، میل به تنهایی، تغییر در عادات خواب، تغییرات شخصیتی، پنهان‌کاری، بی‌میلی نسبت به رابطه جنسی و بی‌تفاوتی نسبت

به فعالیت‌های مشترک خانوادگی معمول می‌شود (یانگ^۱ و دیگران، ۲۰۰۰، ص ۶۱). چنین فعالیت‌هایی به نوعی شکستن مرزهای رابطه و زیرپا گذاشتن پیوند زوجین محسوب می‌شود که ممکن است عرصه روابط جنسی فرد و عاطفی وی و یا هر دو را درگیر ساخته و به همین نسبت پیوندهای جنسی و عاطفی فرد در خانواده را متأثر سازد. بنابراین تعاملات فرازنشویی در فضای مجازی از طریق تغییر رفتار فرد در دنیای واقعی تأثیر گذاشته و در نتیجه پیوندهای نامناسب زوجین بر کارآمدی خانواده اثر منفی می‌گذارد.

منابع

- ابراهیم‌پور کومله، سمیرا و خزایی، کامیان (۱۳۹۱)، «آسیب‌های نوپدید شبکه‌های اجتماعی در کمین خانواده ایرانی»، *نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید*، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ص ۱-۱۴.
- انصاری، عارفه (۱۳۹۲)، رابطه کیفیت مرزهای (درونی و بیرونی) خانواده با نوع هویت و سلامت روان نوجوان، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته مشاوره خانواده*، دانشگاه علامه طباطبائی علیه‌السلام، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.
- بارکر، فیلیپ (۱۹۸۹)، *خانواده درمانی پایه*، ترجمه محسن دهقانی و زهره دهقانی، ۱۳۹۷، تهران: رشد.
- بختیاری، آمنه (۱۳۹۹)، *فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی و تغییرات سبک زندگی خانواده*، دفتر مطالعات فرهنگی جهاد دانشگاهی.
- بخشی‌پور، باب‌الله؛ اسدی، مسعود؛ کیانی، احمدرضا؛ شیرعلی‌پور، اصغر و احمددوست، حسین (۱۳۹۱)، «رابطه عملکرد خانواده با تعارضات زناشویی زوج‌های در آستانه طلاق»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی کاربردی* س ۱۳، ش ۲، پیاپی ۴۸، ص ۱۰-۱۹.
- بزرگوری، رسول (۱۳۸۸)، واگذاری چپستی اخلاق در شهر الکترونیکی، *دومین کنفرانس بین‌المللی شهر الکترونیک*.
- به‌پژوه، احمد (۱۳۹۰)، «مقایسه ویژگی‌های خانواده سالم و ناسالم»، *نشریه پیوند*، ش ۳۸۸، ص ۷-۱۱.
- پاک‌خصال، اعظم؛ سیف‌الهی، سیف‌اله و میرزایی، خلیل (۱۳۹۸)، «مطالعه کیفی روابط همسران و پیامدای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در شهر تهران»، *پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده*، ۷ (پیاپی ۱۲)، ص ۴۸-۶۱.

- پناهی، محمدحسین و تبریزی، منصوره (۱۳۹۵)، «مصرف اینترنت و اثر آن در روابط همسران»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، س ۵، ش ۷۲، ص ۳۴-۷۰.
- حمیدی، فریده (۱۳۸۳)، «تأثیر ساخت خانواده بر فرار دختران»، *زن در توسعه و سیاست*، دوره ۲، س ۳، ص ۱۵۹-۱۷۹.
- ذوالفقاری، سمیه و بابایی، فاطمه (۱۴۰۱)، «مروری بر آسیب‌های فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی بر روابط زوجین، اولین همایش ملی روان‌شناسی و کیفیت زندگی، شیراز».
- سالاری فر، محمدرضا (۱۳۸۸)، «مرزها در خانواده از دیدگاه اسلام و مکتب ساخت‌نگر»، *مجله حوزه و دانشگاه*، ش ۳۱، ص ۱۲۶-۱۵۲.
- شاهسوار، محبوبه و کچویی، فرزانه (۱۳۹۸)، «پیش‌بینی کارآمدی خانواده بر اساس مرزهای بیرونی خانواده و خردمندی زوجین»، س ۲، ش ۳، ص ۳۵-۵۴.
- شاهوران فرد، سعیده (۱۳۹۴)، «مرزهای ایمن، حفظ مرزها در خانواده‌های سالم»، *رشد آموزش مشاور مدرسه*، ش ۴۰، ص ۵۷-۶۱.
- صفورائی پاریزی، محمد مهدی (۱۳۸۸)، «اثر بخشی رعایت آموزه‌های اخلاق اسلامی در کارآمدی خانواده»، *معرفت اخلاقی*، س ۱، ش ۱، ص ۹۱-۱۱۸.
- صفورائی پاریزی، محمد مهدی (۱۳۹۲)، «شاخص‌های کارآمدی خانواده»، *پژوهشنامه مطالعات اسلامی زنان و خانواده*، س ۱، ش ۱، ص ۲۹-۵۸.
- فرحبخش، کیومرث و خبازی رواندی، محمدرضا (۱۳۹۵)، *شبکه‌های مجازی و خانواده*، تهران: مرسل.
- فصاحت، رمضان علی (۱۳۹۱)، بررسی شاخص‌های کارآمدی خانواده در الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی*، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، واحد قم.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۴۰۷)، *الکافی*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- گلچین، مسعود؛ سخایی، ایوب و افشانی، علیرضا (۱۳۹۱)، «مطالعه میزان و نوع استفاده از شبکه‌های فارسی زبان و مناسبات خانوادگی در بین شهروندان تهرانی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، س ۴، ش ۵۶، ص ۸۳-۱۱۸.
- گلچین، مسعود؛ سخایی، ایوب و افشانی، علیرضا (۱۳۹۱)، «مطالعه میزان و نوع استفاده از شبکه‌های فارسی زبان و مناسبات خانوادگی در بین شهروندان تهرانی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی زنان*، س ۴، ش ۵۶، ص ۸۳-۱۱۸.
- گلدنبرگ، هربرت و گلدنبرگ، آیرین (۲۰۰۳)، *خانواده درمانی*، ترجمه مهرداد فیروزبخت (۱۳۹۸)، تهران: رسا.

- گیدنز، آنتونی و بردسال، کارن (۲۰۰۳)، *جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن چاوشیان، (۱۴۰۱)، تهران: نی.
- محکم‌کار، ایمان؛ حلاج، محمدمهدی (۱۳۹۳)، «فضای مجازی، ابعاد، ویژگی‌ها و کارکردهای آن در عرصه هویت با محوریت شبکه‌های اجتماعی مجازی»، *معرفت*، س ۳، ش ۲۰۱، ص ۶۳-۸۲.
- مظفری‌نیا، سهراب و قاسمی‌پور، مریم (۱۳۹۶)، «بررسی رابطه بین سبک زندگی متأثر از فضای مجازی و طلاق عاطفی در شهر ایلام»، *فصلنامه علمی ترویجی فرهنگ ایلام*، د ۱۸، ش ۵۶ و ۵۷، ص ۱۷۱-۱۹۱.
- مینوچین، سالوادور (۱۹۷۴)، *خانواده و خانواده درمانی*، ترجمه باقر ثنایی (۱۴۰۱)، تهران: بین‌الملل.
- نیکولز، مایکل و شوارتز، ریچارد سی (۲۰۰۶)، *خانواده درمانی*، ترجمه محسن دهقانی، آناهیتا گنجوی، سمیه محمدی و فرزانه نجاریان (۱۴۰۱)، تهران: رشد.
- هوشیاری، جعفر (۱۴۰۰)، *مرزهای خانواده در اسلام و روان‌شناسی*، قم: مؤسسه آموزش عالی علوم انسانی جامعه المصطفی العالمیه.
- هوشیاری، جعفر؛ تقیان، حسن و صفورائی، محمدمهدی (۱۳۹۵)، «هنجاریابی مجدد پرسشنامه سنجش کارآمدی خانواده با استفاده از نظریه پرسش - پاسخ»، *فصلنامه علمی، پژوهش مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، س ۱۰، ش ۱۹، ص ۹۹-۱۱۷.
- هوشیاری، جعفر؛ صفورائی، محمدمهدی؛ جزایری، سیدحمید و تقیان، حسن (۱۳۹۹)، تبیین مرزهای خانواده بر اساس قرآن کریم و ساخت پرسشنامه سنجش آن، *پایان‌نامه دکتری تخصصی*، قم: مؤسسه آموزش عالی علوم انسانی جامعه المصطفی العالمیه.
- Abbasi, Saeed Irum & Alghamdi, G. Nawal (2017), When Flirting Turns Into Infidelity: The Facebook Dilemma, *The American Journal of Family Therapy*, Volume 45, P 1-14.
- Barghi Irani ,Ziba & Rezaei ,Tahereh. (2017), The effects of social networking on marital relationships and couples quality of life (Case study: Couples of social networking members in Shiraz), *Journal of Social Sciences and Humanities Research*, 7 (2), 54-60.
- Carter, Zackery A. (2019) , Facebook Cyberinfidelity and the Online Disinhibition Effect: The Phenomenon of Unconscious Marital Detachment and Extramarital Attachment, *Journal of Psychology & Christianity* Spring2019, 38 (1), 47-56.

- Coyne, S. M. & Busby, D. & Bushman, B. J. & Gentile, D. a. & Ridge, R. , & Stockdale, L (2012), Gaming in the game of love: Effects of video games on conflict in Couples, *Family Relations*, 61, 388–396.
- Elizur, J & Minuchin, c. (1990), *Institutionalizing Madness: Families, Therapy and Society, Hardcover, Basic Books*, 1st edition (December 21, 1989.
- Hampton. K. N. & Wellman. B (2003), Neighboring in Neville: How the Internet Supports Community and Social Capital in a Wired Suburb. City and Community, 1: forthcoming. Intersection of Users' Personality and Social Media Use. *Computers in Human Behavior*. 26. 247–253.
- Hertleine, K, M. & Ancheta, K. (2014), Advantages and disadvantages of technology in relationship, *The qualitative report*, 19. (22)
- Kaya M. M. & Sakiroglu M. (2023), Factors Affecting Online Infidelity: A Review, *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar – Current Approaches in Psychiatry*, 15(1):29-37.
- Kerkhof, P & Finkenauer, C & Muusses, L. D. (2005), Relational consequences of compulsive internet Use: A longitudinal study among newlyweds, *Human Communication Research*. 37(2), 147–173.
- Kraut, R & Kiesler, S & Boneva, B & Cummings, onathon & Helgeson, V & Crawford, A. (2002), Internet paradox revisited. *Journal of Social Issues*. Volume 58, Issue 1, pages 49–74
- Liu, Y. , Yue, C. , & Zheng, L. (2020), Influence of Online Sexual Activity (OSA) Perceptions on OSA Experiences among Individuals in Committed Relationships: Perceived Risk and Perceived Infidelity, *Sexual and Relationship Therapy*, 35, 162-177.
- Manning, J. (2006), The Impact of Internet Pornography on Marriage and the Family: A Review of the Research, *Sexual Addiction & Compulsivity*, 13,131–165.

- Morrison, M & Krugan, D, M. (2001), A look at mass computer mediated technologies. *Journal of broadcasting and electronic media*, Winter 2001.
- Neustaedter, C. , & Greenberg, S. (2012), *Intimacy in long-distance relationships over video chat*, In Proceed-ings of CHI, ACM, New York, NY.
- Octaviana, B, N & Juneman, A. (2018), Tolerance for Emotional Internet Infidelity and Its Correlate With Relationship Flourishing Internationa, *Journal of Electrical and Computer Engineering (IJECE)*, 8(5), 3158-3168.
- Oni-Buraimoh, O & Adeyure-Macaulay, C. (2018), Investigating the Language of Sexting on the Social Media and Its Impact on Spousal Relationships in Nigeria, *Sexuality & Culture*, 22, 391-404.
- Sharabi, L. L. & Uhlich, M. & Alexopoulos, C. & Timmermans, E (2021), Exploring Links between Online Infidelity, Mate Poaching Intentions, and the Likelihood of Meeting Offline, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24, 450-456.
- Suler, J. (2008), The Psychology of cyber spsce. Department of psychology, Sience of technology Center Rideruniversity. <http://users.ride.edu>.
- Szymanski, David M. & Stewart-Richardson & Destin N. (2014), Psychological, Relational, and Sexual Correlates of Pornography Use on Young Adult Heterosexual Men in Romantic Relationships (2014), *The journal of the men's studies*, VOL. 22, NO. 1, 64-82.
- Wellman. B & Quan-Haase. A & Boase. J. Chen & W. Hampton. K & Isla de Diaz. I & Miyato. K. (2003), The social affordances of the internet for networked individualism, *Journal of Computer Mediated Communication*. 8(3).
- Wysocki, D, K & Childers, C, D. (2011), "Let My Fingers Do the Talking": *Sexting and Infidelity in Cyberspace, Sexuality & Culture*, 15, 217-239.
- Yong, K, S & Cooper, A & Griffiths-Shelley, E & O'Mara, J. & Buchanan, J. (2000), Cybersex and infidelity online: Implications for evaluation and treatment, *Sexual Addiction and Compulsivity*, 7(10), 59-74.

- Young, K. S. & Griffin-Shelley, E. & Cooper, A. & O'Mara, J. & Buchanan, J. (2000), Online Infidelity: A New Dimension in Couple Relationships with Implications for Evaluation and Treatment, *Sexual Addiction & Compulsivity*, 7, 59-74.

